

στικά από την Κόλαση δείγματα που είδαμε στα «Ηλύσια» και στα «Νουμά», δε μπορεί να μας αφήσουν αδιάφορους. Έμένα μ' εύχαριστούν και κάνουν να πνέει ως την καρδιά μου μιάν ανάλαφρη πνοή δημοτικού τραγουδιού.

Η πνοή αυτή, θά παρατηρούσε κανείς, δεν είναι η πνοή που χύνεται από τη σπηλιά του μεγάλου Φλωρεντίνου. Ο σφιχτοδεμένος, γιομισμένος από νόημα, λακωνικός και σχεδόν σιωπηλός, με όλη του την ακριβολογία, δαντικός έντεκασύλλαθος πώς μπορεί να ταιριάσει στο καλούπι του απαλόδετου και περισσόλογου δεκαπεντασύλλαθου, χωρίς να αλλάξει το χαρακτήρα του; Κ' εδώ δείχνεται η αφρόντιστη τόλμη, μα και η πραχτική γνώμη του μεταφραστή. Ξέρει τί κάνει. Έχει όλη τη συνείδηση της αλλαγής που φέρνει το χέρι του γιγίζοντας τα άγια των αγίων, όμως έτσι το θέλει θέλει να χάσει το δύσκολο ποιητή στο κεφάλι του Ρωμιού. Θέλει να τον κάμη λαϊκό το Δάντη. Γυρεύει, κατά την ίδια του φράση, ανά αναπλήρωση εν τη σαφήνεια της αποδόσεως την σχολαστικήν εργασίαν του σχολιαστού. Θέλει η έντύπωση από το διαβασμα του Δάντη να μην είναι προξενημένη από σοφή μελέτη, αλλά να είναι απλή ποιητική, καθώς τη λέει, γεννημένη άμέσως κ' έσα χτυπώντας την καρδιά! Είναι και τούτο μιά εργασία συστηματική και μελετημένη και λογική. Μέσα στο κρασί του Δάντη έρριξε λίγο νερό. Μα το κρασί του Δάντη είναι τόσο πηχτό και τόσο άψυ, που το νέρωμα αυτό μπορεί να το κάμη πιο γλυκόπιτο για μερικά στόματα το κρασί, χωρίς να χάσει την ούσια του.

Και ήταν αυτή η πιο σπουδασμένη εργασία του. Όμως εκείνος, νέος πρωτομπασμένος στα γράμματα, δεν τα είχε τα γράμματα αποκλειστική του δουλειά, φυσικώτατα. Το καθευυτό επάγγελμά του τον κρατούσε σε άλλο κόσμο το στοιχείο του στη ζωή. Δεν μας έδωσε άλλα μαρτυριάτικα της φαντασίας του παρά κάποια σατυρικά επιγράμματα και σίτσα γελοιογραφικά, κάποια στιχουργήματα λιγοστά, αυτοσχεδιάσματα της στιγμής, κάπως αφρόντιστα γραμμένα και πεισματάρικα. Μέσα σ' αυτά φαίνεται το χαρακτηριστικό του γνώρισμα, καθώς του το ήρε σωστά ο κύριος Παπαντωνίου, «η φαιδρά και στερεά σκέψις». Βέβαια έπαιρνε τα πράγματα από τη φαιδρή τους όψη και τα γραμμένα του ανάμεσα στους γαλάζιους άχνους και στα χειλιδονήσια φτερουγίσματα πολλών από τους νέους

μας τραγουδιστές, γνωρίζονται από κάτι πεζολογικό, κάτι θυμωμένο, κάτι θετικό, κάτι επί τέλους ξεχωριστό. Ίσως θάβρισκε τρόπο να χτίση, λίγο λίγο, με ρυθμό δικό του το σπίτι του μέσα στην Πολιτεία μας.

Ο ποιητής Πορφύρας που καλά τον γνώρισε και του παραστάθηκε στις τελευταίες του στιγμές μου έλεγε πόσο μεστός είτανε από την ιδέα της ζωής και πόσο ανυπόμονα κοίταζε να τη ζήσει. Κ' έστεκε πάντα γυρισμένος προς το λαό. Γι' αυτό ξέσπασε σε μιά δίκη τώρα τελευταία, που έκαμε κάποιο θόρυβο, παρουσιάστηκε απλοϊκός, μα γενναίος υπερασπιστής της άργατίας. Τα καθαρία δημοκρατικά του φρονήματα τότε φέρναν να νομίζη πως ο Δάντης θά είταν ένα χαροποιό απόχτημα για τον έργατη. Και στέκονταν έτοιμος να την παρουσιάση την Κόλαση, καθώς την ξανάττυσε, μέσα στους κύκλους τω δουλευτάδων του Πειραιά. Γιατί όχι;

Ο διευθυντής του «Νουμά» βεβαιώνει, από την άλλη τη μεριά, πως χάνουμε, με το χαμό Έκείνου, αγωνιστή, από τους είλικρινέστερους, της γλωσσικής Ίδίας, της μεγάλης Ίδίας μας. Και για μένα τέτοιος αγωνιστής στέκεται πιο άπάνου κι από το μεταφραστή — και τον πιο εύτυχοιμένο — της Θείας Κωμωδίας κι από τον ποιητή. Πολλούς γνωρίζω και τους αγαπώ, που επλέκουν τεχνικά του τραγουδιού το στιχόν και που μεταχειρίζονται τον πεζό λόγο χαριτωμένα και δυνατά. Μα φαίνεται πως είναι σε βαθύτερη ή γνώση και σαν πολυτιμότερο το χάρισμα των ανθρώπων εκείνων που νοιώθουν την αλήθεια της γλωσσικής ιδίας και την ομορφιά, και που την υπηρετούν στα γιομάττα, όχι μισά, θετικά, όχι άρνητικά, με τη γενναϊότητα μαζί και με την περθερχία του στρατιώτη. Γι' αυτό θά είναι και σπανιότεροι αυτοί. Κι' αν είτανε κι' αούτος, ένας από κείνους, δυστύχημα στην Ίδία το τέλος του.

— Ω νέε, που μας άφησες, σε πολλούς ίσως θά φανή ο λόγος μου σήμερα για σενα κάπως κρυφός, μπορεί και άπρεπος. Και πως! θά ψιθυρίσουν: Ένα παλληκάρι, και τέτοιο παλληκάρι κλει τα ματια του, κ' ένας ποιητής δεν ήρε δυο λόγια της καρδιάς να κλάψη το χαμό του, κ' έτσι με μάτια άσυγκίνητα από τα δάκρυα, έσκυψε από πάνω του, δασκαλικά ψιλολογώντας τόνα και τ άλλο;

Ω νέε που για πάντα ξενιτεύτηκες! Και αν μπορούσες τώρα κάποια συνείδηση νάχης του πρώτου σου Είναι, έσύ πρώτος θά μου το συμπαθήσης βέβαια

γιατί ξερά και σαν άδάκρυτος μίληπα για σενα. Τόν τρόπο μου θά τότε βρής πολύ ταιριαστότερο μ' είναι, που ζωντανός έταν είσους, θάβλεπε πως ο ήσυχος κι ο κρατημένος λόγος κρύβει συχνά πυκνά το κίσθημα εκεί που δεν τόχουν πάντα τα μυρολόγια και τα ξεφωνήματα. Ο μίγας θάνατος θέλει σεμνά τα πάντα γύρω του. Ένα μνήμα μ' ένα όνομα στην πλάκα του τίποτε άλλο: ένα μνήμα χωρίς όνομα, μ' ένα λουλούδι: ένα μνήμα χωρίς λουλούδι, μ' ένα καντύλι: όλα τα άλλα, περιττά και πρόστυχα. Θά καταλαβής πως σιχάινομαι τις γλυκανάλατες αισθηματολογίες, και πως ο θρήνος που πρέπει στον άνθρωπο είναι να δύνεσαι να του λές πως κοίταζε στη ζωή του παραπάνου από το άτομικό του έγω, και πως ώρέγοταν να κερδίση την αληθινή και τη μοναδική άθανασία, άφίνοντας από πίσω του κάποιο έργο, τρανό ή μικρό, με την έλπίδα πως θά μπορούσε το έργο του αυτό ποτέ να μη σβύση.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

«J'ai besoin de vivre...»
(Ο ίδιος στο παραλήρημά του)

«Animae dimidium meae»
(Horat. lib I, od. 3.)

Σαν τραγική παραδοξολογία ανεβαίνουν στα χείλια μου τα λόγια, τα λόγια τα λυπητερά και τα πικρά που έρχονται να πλεχτούνε πικρά γύρω από το αγαπημένο αυτό όνομα. Έτσι σαστισμένος απ' τη φωτιά του κεραυνού που έσπασε φές ακόμα μπροστά στα πόδια μου, με παραλυμένη την ψυχή και τη σκέψη, είδα, σκυμένος άπάνω στον κοιλιακον άδερφό μου, να τον άγκαλιάζουν τα πένθημα σύβολα, ξένα, παράξενα και ειρωνικά και άταίριαστα, όπως άγκαλιάζει με τρομάρα σε κακό όνειρο το ψέμα την αλήθεια. Κ' έτσι ακόμα θαρρώ πως όνειρεύομαι κι' ακόμα άγωνίζομαι για να ζυπνήσω. Γιατί η ζωή σπάνια σμίγει τόσο άταίριαστα με το θάνατο και σπάνια το άγκαλιασμα τους οανερώνεται τόσο τραγικά παράξενο. Και η πιο άπλερη ζωή και τα δροσερότερα νιάτα κ' η πιο μεστωμένη άντρεία κ' η πιο χαρούμενη λεβεντιά δεν είναι τόσο ξένα με του χαμού το μυστήριο και το περήφανο δέντρο, που γκρεμίζεται απ' του κεραυνού τη μάνητα, διαλαλεί ένα νόμον άγριο, μα συνειθισμένο. Γεμάτη είναι η φύση και η ζωή απ' τις πιο παράξενες άν-

IVAN TOURGUÉNEFF

ΑΝΤΖΑΡ *

Στο σπίτι του κύριου Άκελίνη, ένας από τους άνιψιούς του καθόταν σε μιά μικρή κάμαρα.

Σε κάθε χορό, οι νέοι βρίσκανε ευκαιρία να πηγαινούνε εκεί μέσα και να καπνίζουνε την πίπα τους στα διαλείματα του χορού. Μέσα στην κάμαρα την ίδια μαζευόντανε ύστερα από το σουπέ για ναδειάσουνε κάποιες μπροτίλιες. Κκι κείνο το βράδυ μαζευτήκανε πολλοί. Ο Στελτσίνσκη και ο Βερετιέφ είτανε στην συντροφιά. Η ψυχή της τσέπης στεκότανε εκεί πίσω από τους άλλους. Ο Μποντριακόφ έταξε στον Άστακόφ να μην είπη τίποτα από την κουβέντα τους και αληθινά θά κράταε το λόγο του, αν δεν τονε ρώταε ο Βερετιέφ τί είπε με τον κουτοπερήφανο κείνο (δεν όνόμαζε άλλωστι-

κα το gentleman της Πετρούπολης). Ο Μποντριακόφ του τα είπε όλα. Ο Βερετιέφ άρχισε να γελάη ύστερα γείνηκε σκερτικός.

- Δεν ξέρεις με ποιόν έχει την άμάχη; ρώτησε.
- Όχι, είπε ο άλλος: δεν μου το είπε.
- Ξέρεις τουλάχιστο με ποιόνε μίλησε;
- Με το Γέγκος Καπίτονις...

Ο Βερετιέφ στριφογύρισε στον τόπο του. Έρτιάσανε ζόνκα (1), κι' άρχίσανε να πίνουνε. Ο Βερετιέφ όνομάστηκε Πρόεδρος. Χαρούμενος, έξυπνόλογος, σκορπώντας τη χαρά, κράταε τον τόνο της συντροφιάς. Έβγαλε την ραντεκότα του, πήρε την κιθάρα κι' άρχισε να τραγουδάη. Τα κεφάλια ανάψανε στον ήχο της γιομάτης φωνής του που την ψύχωναν περισσότερο τα ξεχειλα ποτήρια. Έκάμανε πρόποσες. Και τί πρόποσες! Δεν είναι ψέμα, ό,τι μιά ρούσικη παροιμία λέει «στο μεθυμένο κ' η ίδια ή θάλασσα δεν ανεβαίνει παρά ως με τα γόνατα». Ο Στελτσίνσκη κοκκίνησε σαν την παπαρούνα, πήδησε στο τραπέζι, και σηκώνοντας το ποτήρι του πάνου από το κεφάλι του, φώναζε:

— Στην υγεία... δε θά είπώ σε τίνοους την υγεία.

1) Ζεστό ρούμι, ανακατωμένο με ζάχαρη όπου βάνουσε και σαμπάνια.

Ύστερα αδιάζοντας το ποτήρι του, τσέπασε στο πάτωμα.

— Έτσι κι' ο άχτρός, είπε, να σπάση σε τέτοια κοματάκια, σαν το γυαλί!

Ο Βερετιέφ που τέ δαύτονε το δώρο της παράτρησης δε χανάτανε — σαν αληθινός ρούσος. — όυτε μέσα στους άτρους του κρασιού, και που, ύστερα από λίγο δεν άφησε από τα μάτια του το Στελτσίνσκη, σήκωσε το κεφάλι.

Στελτσίνσκη, είπε, κατέβα πρώτα από το τραπέζι, δεν ταιριάζει γιατί και τα παπούτσια σου είναι λερωμένα. Κ' έπειτα, έλα δω, να σου είπώ κάτι. Άκουσε, άδερφέ, ξέρω πως θά χτυπηθής αύριο με κείνο τον gentleman από τη χώρα.

— Πώς! ποιός σου το είπε;

— Το μάντεψα, και ξέρω πολύ καλά για ποιόνε θά χτυπηθής.

— Λόγου χάρη... Είναι περίεργο ναν το μαθη κανείς.

— Α! Ταλλεϋράντε, κοιτάχτε τον Ταλλεϋράντο! Για την άδερσή μου. Έμπρός, μη καμώνεσαι και χαμογελάς ξαφνιασμένος παίρνεις έτσι όψη χτηνώδικη. Ξέρω πως είναι καιρός που της κάνεις τα γλυκά μάτις...

(*) Κοίταξε φύλλα 220, 221, 222, 223, και 224.

τινομίες. Μὰ ὅταν ὁ θάνατος σαίτεται τῇ συνείδηση τῆς ζωῆς, στὰ ξεχωριστὰ καὶ δυνατὰ πλάσματα τῆς, τότε δὲν εἶναι μονάχα ἡ ἀντινομία, δὲν εἶναι μονάχα ὁ σπαραγμός, δὲν εἶναι μονάχα τῆς θείας ἀδικίας τὸ τραγικὸ φανέρωμα. Εἶναι κάτι περισσό-τρο καὶ τρομαχτικώτερο. Εἶναι ἡ νίκη τῆς τυφλῆς ὕλης ἀπάνω στὸ πνεῦμα, εἶναι τῆς ἄλλης δύνυχης τὸ ντρόπιασμα, εἶναι τῆς ἀνώτερης πίστεως τὸ τραγικὸ ξεφτέλισμα. Γι' αὐτὸ θέλω ἀκόμα καὶ πάντα νὰ νομίζω πὼς ὀνειρεύομαι καὶ θέλω ἀκόμα καὶ πάντα νὰ γωνίζομαι γιὰ νὰ ζυπνήσω. Γι' αὐτὸ δὲν θέλω ἀκόμα νὰ κλάψω ἀπάνω στὸ παραξένο αὐτὸ μνήμα. Ἄς κλάψουν ἄλλοι τὰ νιάτα πού χαθήκαν. Τὰ νιάτα μονάχα τίποτα δὲν εἶναι. Ξαναθίξει κάθε ἀνοιξή τὸ μεγάλο δέντρο τῆς ζωῆς. Μὰ τῆς ζωῆς τὸ πνεῦμα, τόσον ὠραία φανερωμένο, πὼς εἴμπορῶ νὰ τὸ θρηνήσω, πιστεύοντας στὸν χαμό του; Ἐδῶ σταματᾷ καὶ ἡ θλίψη καὶ ὁ λογισμός. Πέρασε καὶ χάθηκε ἀπὸ μπροστά μου ὁ γλυκός μου ὁ φίλος, Μὰ ὅσο εἶναι γύρω μου ὁ ἀέρας γεμάτος ἀπ' τὴν χαρὰ του, ὅσο ζῆ γύρω καὶ μέσα μου ἡ ματιὰ του, τὸ γέλιο, τὸ κίνημά του, ὅσο φέγγει κοντὰ μου ὁ λόγος καὶ ἡ σκέψη καὶ ἡ ἀρετὴ του, ὁ τάφος τοῦ εἶναι ἄδειος γιὰ μένα, ἄδειος γιὰ πάντες.

*

Πόσοι θὰ ξαφνιαστοῦν διαβαζόντας τὰ λόγια ἐτοῦτα! Τὸνομα πού σκεπάζει τίς λυπητερές αὐτὲς γραμμὲς δὲν τὸ εἶχε διαλαλήσει ὡς τώρα οὔτε ἡ σεμνὴ δόξα οὔτε ἡ πορνικὴ ρεκλάμη. Μιά μυστικὴ παρθενιά τὸ σκέπαζε ἀκόμα. Ἡ ὠραία καὶ δυνατὴ ψυχὴ δὲν πρόφτασε νὰ δώσει, ὅτι ἔκρυβε μέσα τῆς, δὲν χάθηκε νὰ φανερώσει τὰ καλλίη τῆς «ἀπὸ τὸν μέσα πλοῦτο». Φεύγοντας πῆρε πολλὰ μαζί τῆς, Πάρα πολλά. Κι' αὐτὸ εἶναι τὸ τραγικώτερο ἀκόμα. Ὁ θρήνος τῆς παρθένας τοῦ ποιητῆ, πού ζητάει νὰ ξανάρθῃ στὸν κόσμος, τόσο μονάχα ὅσο γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὸ μεγάλο μυστικὸ τῆς ζωῆς, εἶναι ὁ δικός τῆς ὁ θρήνος. Ἡ παρθένα ψυχὴ, τινάζοντας τὰ δεσμά τοῦ θανάτου ἔτσι γυροῦει νὰ ξαναφανῆ ἕναν ὠραῖον ἀπρίλη, γιὰ νὰ τραγουδήσῃ τὸ μεγάλο μυστικὸ. Νὰ τὸ τραγουδήσῃ μὲ τὸ τραγουδί πού τόσο πικρὰ σβύστηκε στὶς πρώτες του νότες.

Πόσο θὰ εἶτανε πλούσιος καὶ εὐγενικός τὸ τραγουδί αὐτὸ κανένας δὲν θὰ τὸ μάθῃ. Μὰ πόσο πλούσιος καὶ ὠραῖος εἶτανε ἡ ψυχὴ πού τραγουδῆσε τίς πρώτες στροφές του, τὸ ξέρουμε λίγοι. Κ' οἱ λίγοι αὐτοὶ εἶναι ἐστί. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς εἶχε τὴν εἰρωνικὴ τύχη

— Ὅλα αὐτὰ δὲ δείχνουνε διόλου...

— Τέλειωνε, σὲ παρακαλῶ, κι' ἄκου τί θέλω νὰ σοῦ εἰπῶ. Δὲ θὰ ἐπιτρέψῃς αὐτὴ τὴ μονομαχίαν γιὰ κανένα λόγο· ὀλακέρη αὐτὴ ἡ κουταμάρα θὰ ξεσπάσῃ στὴν ἀδερφή μου. Τόσο, ὅσο εἶμαι στὴ ζωὴ δὲ θὰ ἀφίσω νὰ γείνη. Σὺ καὶ γώ... θὰ λογαριαστοῦμε σὲ λίγο. Κ' ἔτσι εἶναι τὸ δίκιο. Μὰ κείνη, θέλω νὰ ζῆσῃ πολὺ, καὶ εὐτυχισμένη. Ναί, πρόστισε μὲ ξαφνικὴ ζωηρότη, θὰ προδώσω, θ' ἀφίσω κάθε ἄλλον τὸ ἴδιο καὶ κείνους πού μπορεῖ νὰ θυσιαστοῦνε γιὰ ἕναν τιποτένιο σάν ἐμένα. Μὰ κείνη, δὲ θὰ συχωρήσω, δὲ θὰ ἐπιτρέψω νὰ τῆς γγίξουνε μιὰ τρίχα τοῦ κεφαλιού τῆς. Το ξαναλέω, πὼς ἡ μονομαχία αὐτὴ δὲ θὰ γείνη.

— Χοῦμ! εἶπε ὁ ἄλλος, θάθελα νὰ εἶχα πὼς θὰν τὸ καταφέρῃς νὰ τὴν μπουδίσῃς.

— Νὰ πὼς: Ἄ δὲ μου δώσης ἐδῶ τώρα τὸ λόγο σου πὼς δὲ θὰ χτυπηθῆς, τότες ξέρε πὼς μὲ μένα θὰ χτυπηθῆς.

— Ἀληθινά;

— Ἀγαπημένε μου Βαγιάτ, μὴ ἀμφιβάλλεις οὔτε στιγμή. Θὰ σὲ προσβάλλω ὀμπρὸς σ' ὅλο τὸν κόσμο μὲ τὸ φανταστικώτερο τρόπο, καὶ ὕστερα θὰ χτυπηθῶμε στὸ μάκρος μιανοῦ μαντηλιού. Καὶ λέω

νὰ εἶμαι, πρῶτος στὸ χαιρέτισμά τῆς καὶ στὸν ἀποχαιρετισμό τῆς πρῶτος. Πόσο γλήγορα τέλειωσε ἀλήθεια ἡ τραγωδία. Θαρῶ πὼς εἶναι ψὲς ἀκόμα, πού μὲ κρυφὸ καμάρι πρόφερα τὸ ἄγνωστο ὄνομα τοῦ νέου ποιητῆ σ' ἕνα κοινὸ, ξαφνισμένο ἀπ' τὸν ἀσυνείθιστον ἦχο. Καὶ εἶτανε γραφτὸ νὰ δέσω τὸ συμπαθητικὸ ὄνομα μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐθνικῆς γλώσσας, πού μὲ τόσον ὠραῖαν ὀρμὴν ρίχθηκε στὸν ἀγῶνα τῆς ὀλιγόζως φίλος μου. Ἐκανα τότε τὴ γλωσσικὴ μου αὐτοβιογραφία μέσα σ' ἕνα κοσμικὸ κοινὸ, στὸ σαλόνι τῶν «Παναθηναίων». Σὲ τέτοιο θέμα ἡ ἀντίθεση τῆς σχολαστικῆς γλώσσας μὲ τὴ γλώσσα τῆς καρδιᾶς καὶ τῆς φαντασίας, μούδινε πλούσια καὶ πειστικὰ παραδείγματα. Θυμήθηκα τὸ Δάντη καὶ τοὺς μεταφραστάδες του. Καὶ θέλησα νὰ κάμω μιὰ διπλὴ ἀντίθεση. Ὁ Ζουφρέ μού εἶχε δώσει δειλὰ-δειλὰ ἐκεῖνες τίς ἡμέρες τὰ πρῶτα δοκίμια τῆς μετάφρασῆς του. Ἐπῆρα ἀπ' τὸ ἕνα μέρος τὸ Ραγκαβῆ, ἕνα σοφὸ, ἕνα δοξασμένο, ἕνα ὄνομα γνωστὸ καὶ στὶς πέτρες ἀκόμα. Ἐπῆρα ἀπ' τὸ ἄλλο τὸ Ζουφρέ, ἕνα νέον ἄγνωστο, ἄσημο, πού κανένας ὡς τότε δὲν εἶχε ἀκουσμένα τῶνομά του. Ἀπ' τὸ ἕν μέρος ἡ σχολαστικὴ γλώσσα στὰ χέρια τοῦ δεξιού τεχνίτη, ἀπ' τὸ ἄλλο ἡ ζωντανὴ μιλιὰ στὰ χέρια τοῦ ἀδεξιού ἀκόμη ποιητῆ. Διάβασα τὸ ἐπεισόδιον τῆς Φραντζέσκας ἀπ' τὸ Ραγκαβῆ. Τὸ κοινὸ φαινότανε φυσικὰ περισσότερο εὐνοϊκὸ στὸ πρῶτο ὄνομα. Μιὰ πικρὴν χύθηκε ὀμως μέσα στὴ σάλα. Ὁ βαλσαμωμένος ἔρωτας χύθηκε σὰ θανατικὸν τριγύρω. Ὑστερα διάβασα τὸ ἴδιον ἐπεισόδιον ἀπ' τὸν ἄγνωστο μεταφραστῆ. Ὁ ἀέρας ζεσταθῆκε τριγύρω, καρδιὲς σπαρατίσανε, δακρυὰ ἀνέβηκαν στὰ μάτια. Ὁ ἄγνωστος Κερκυραῖος, μὲ τὸ βαθύ του αἶσθημα καὶ τὴ φλογερὴ του φαντασία, ἔκανε ἐκεῖνο τὸ βράδυ, χωρὶς νὰ τὸ ξέρῃ ὁ ἴδιος, τὴ μεγαλύτερη ἀπολογία τῆς ἐθνικῆς γλώσσας. Στὸ τέλος ἦθε νὰ μ' εὐχαριστήσῃ γιὰ τὴν τιμὴν πού τοῦ ἔκανα. Νομίζω πὼς βλέπω ἀκόμα τὸ συγκινημένο καὶ εὐγενικὸ χαμόγελό του. Τοῦσφιζα τὸ χέρι καὶ τὸν εὐχαρίστησα ἐγώ. Τὰ μεγάλα γαλανὰ του μάτια, γεμάτα πάντα εὐκρίνεια καὶ ἀγάπη, ἀστράψανε ἀπὸ ἕνα ἐσωτερικὸ φῶς. «Μοῦ δίνεις τὴν ὑποχρέωση, μοῦ εἶπε δειλὰ, νὰ τελειώσω αὐτὴ τὴν μετάφραση». Καὶ ρίχθηκε στὸ ἔργο μὲ ὅλη τὴν ἐνέργειαν τῆς ζωῆς του, μὲ ὅλη τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπην πού χαρακτηρίζεε κάθε του πράξη.

Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ γραφεῖο του πλημ-

πὼς τοῦτο θὰ σοῦ εἶναι δυσάρεστο γιὰ πολλοὺς λόγους. Ἐ!

Ὁ Στελτσίνσκις ἀντιστάθηκε, εἶπε πὼς τοῦτα εἶταν μιὰ φοβέρα, πὼς δὲ θὰ δινε τὴν ἀδεια σὲ κανένα νάνακατῶνεται στὶς δουλιές του καὶ στὸ τέλος παραδέχτηκε. Δηλαδή πὼς δὲ θὰ πρόσβαλε τὴ ζωὴν τοῦ gentleman τῆς Πετρούπολης. Ὁ Βερετιέφ τότε φίλησε μὲ τρόπο παιζογελαστικὸ, καὶ μισὴ ὥρα ὕστερα πῖνανε μαζί, γιὰ δέκατη φορὰ, τὸ Bruderschaft (!). Ὁ νέος διευθυντὴς τοῦ χοροῦ ἔπινε τὸ Bruderschaft μαζί τους. Κρατηθῆκανε καλὰ γιὰ κάμποση ὥρα, μὰ τὰ στερεὰ ἀποκοιμηθῆκανε ἀνάγυρτα μὲ τὸν ἀθώτερο τρόπο.

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Ἀστακόφ γύρισε νωρὶς στὸ Σάσσοβο. Πέρασε τὴν αὐγὴ ὅλη σὲ μεγάλη ταραχὴ, λίγο εἰλεψε νὰ πάρῃ ἕναν ἔμπορα πού ἐρχόταν ν' ἀγοράσῃ σάρι, γιὰ μάρτυρα τοῦ ἀντιπάλου του, καὶ δὲν ἀνάπνευσε εὐλύτερα παρὰ σάν ἔλαβε τὸ γράμμα τὸ τόσο πιθυμιστικὸ.

«Ἡ νύχτα φέρνει ὀρμήνια, κύριε» εἶπε ἀρχίζοντας ὁ Στελτσίνσκις. Καὶ τέλειωνε λέγοντας πὼς εἶτανε στὴ διάθεση τοῦ Ἀστακόφ, μὰ ὁ ἴδιος δὲ ζήτησε καμιά διόρθωση.

1) Τρόπος πού φιλιώνονται οἱ γερμανοὶ φοιτητάδες.

μύρησε ἀπὸ δαντικὴ φιλολογία. Ἡμέρες καὶ νύχτες ἔμεινε σκυμένος ἀπάνω στὸν Ἰταλὸ ποιητῆ. Χειρόγραφα ἀπάνω σὲ χειρόγραφα ἔγραφε, ἐσκιζε, διόρθωνε. Στους μακρινούς περιπάτους μας ἀκόμα, στὶς ὥρες τῆς μοναξιάς του, παντοῦ καὶ πάντα δύο στίχοι τοῦ Δάντε πετούσανε στὰ χεῖλια του. Κάθε κοματάκι χαρτί ἀπάνω του, κάθε περιθώριον ἐφημερίδας, κάθε πλίκος εἶχε καὶ ἕνα σχεδιάσμα. Μὲ τέτοιον ἔρωτα ἐρίχτηκε στὸ ἔργο του. Κ' ἕνα τελευταῖο ταξίδι ἀκόμα στὴν Ἰταλία, μὲ πρόφαση ἐμπορικὴ, εἶχε σκοπὸν ἀληθινὸν τὴν ἐπίσκεψιν τῶν τόπων, ὅπου ὁ μέγας ὁ ποιητὴς ἐμπνεύστηκε τὴν πρώτη σύλληψιν τῆς «Θείας Κομωδίας». Ὅλη ἡ ζωὴ του ἀπὸ τότε ἀφιερῶθηκε στὸν ἔρωτά του αὐτόν. Καὶ σάν κάποιος νὰ τοῦλεγε πὼς τόσο λίγη τοῦ ἀπόμεινε, βάλθηκε μὲ μιὰ νευρικὴ ἀνυπομονησία νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργο του. Ἀργὰ τὴ νύχτα τὸ μικρὸ συμπαθητικὸ γραφεῖο τοῦ δρόμου τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου εἶδεινε ἕνα ἄγρυπνο φῶς ἀπὸ τίς χραμάδες τῶν κλειστῶν παραθύρων. Ὁ νέος αὐτός, ὁ γεμάτος ζωὴ, ἐσκυβε γιὰ ὥρες τώρα ἀπάνω στὰ βιβλία καὶ τὰ χαρτιά του καὶ τελειώνοντας τὴν ἔργασίαν του ἔβγαине ὄζω στὸ ὑπαίθρο, νυχτοπαρωρῆτης ἀκούραστος, κνηγῶντας ἀκόμα κάτω ἀπ' τὸ φεγγάρι τὴν ἐμπνευσὴν τοῦ ἡ περιμένοντος νὰ γλυκοανοίξῃ κάποιον παραθύρο. Δυὸ ἀγάπες θρονασμένες μὲς στὴν καρδίαν του βύζαιναν ἔτσι σὰ λάμψεις τὸ αἶμα τῆς ζωῆς του. Καὶ γι' αὐτὸ ὅταν μέσα στὸ συμπαθητικὸ γραφεῖο, πού ὅλη τὴν ἡμέραν φιλοξενούσε τὸ ἐμπορικὸν τοῦ δαιμόνιου, μαζεμένοι κάποιες βραδιές, ἡ μικρὴ ἀγαπημένη παρέα, τὸν ἀκούγαμε νὰ μᾶς διαβάσῃ τίς ζωντανὲς στροφές τῆς «Κόλασης», ξεχωρίζαμε συχνὰ σὲ κάποια χλωμάδα τοῦ προσώπου του, τὴ σπατάλη μιᾶς ζωῆς, τόσο εὐγενικὰ μὰ καὶ τόσο ἀστόχαστα σκυρπισμένης.

*

Δὲν εἶναι ἡ ὥρα τώρα νὰ ἐξετάσω τί εἶναι καὶ τί δὲν εἶναι ἡ «Κόλαση» τοῦ Ζουφρέ. Μπορῶ νὰ εἰπῶ ὀμως πὼς εἶναι ἡ καλύτερη μετάφραση ἀπὸ ὅσες ἔγιναν ὡς τώρα. Γιατί εἶναι ἡ ποιητικώτερη. Κ' ἔτσι ἀκόμα ὀπως φανερώθηκαν τὰ πρῶτα τῆς τραγωδίας—κάθε ἄλλο παρὰ στὴν ὀριστικὴν τους μορφήν—βιαστικὰ κάπου—κάπου, ἀχτένιστα, ἀδιόρθωτα, περιμένοντας ἕνα ὑπομονετικὸν δούλεμα, πού λογαρίαζε ὁ ἴδιος γιὰ μιὰ ὀριστικὴν ἔκδοσιν σὲ βιβλίον, καὶ ἔτσι ἀκόμα, σὰ δοκίμια, ἔχει τὴν ζωὴν

Σάν ἔγραφε τὸν ἴδιον καιρὸν ἕνα γράμμα γιὰ ἀπόκρισιν, ὅπου δοκίμαζε νὰ δώσῃ ἕναν ἀστεῖον τόνο στὴν ἀξιοπρέπειάν του, ὁ Ἀστακόφ κάθισε στὸν τραπέζιν τρίβοντας τὰ χέρια, ἔρασε μὲ καλὴ ὀρεξὴν, καὶ ἀμέσως ὕστερα ἔφυγε γιὰ τὸ σπιτί του. Ὁ δρόμος πού ἔπρεπε νὰ πάρῃ διάβαινε λίγο μακρύτερα ἀπὸ τὴν Χοπτόφτα. «Χαῖρε, ἡσυχὸν καταφύγι!» εἶπε μὲ χεμογέλιο εἰρωνικόν.

Οἱ εἰκόνες τῆς Μαρίας καὶ τῆς Ναντζίντας παρουσιάστηκαν μιὰ στιγμή στὴ φαντασίαν του. Μὰ κούνησε τὸ χέρι, καὶ διάβηκε.

V

Τρεῖς μῆνες πέρασαν. Τὸ χυνόπωρο ἦτο. Τὰ δάση ξεφυλλίζονταν· οἱ μελισσοφάγοι ἀρχίζαν νὰρχονται ἐκεῖ, καὶ φανέρωμα πῶς ἀληθινὸν τοῦ ἔρχομου τοῦ χειμῶνα εἶτανε ὁ ἀγέρας πού σκόρπαε μέσασθε τὰ μουγκρίσματά του. Μὰ δὲν ἦρτανε ἀκόμα οἱ μεγάλες βροχές καὶ ἡ λάσπη δὲν ἔκανε τοὺς δρόμους ἀδιάβατους. Παίρνοντας μιὰν εὐκαιρίαν ὁ Ἀστακόφ ἔφυγε γιὰ τὴν Πρωτεύουσαν τοῦ νομοῦ, ὅπου εἶχε κάποιες δουλιές. Πέρασε τὴν αὐγὴν σὲ βίβλιτες, καὶ σάν ἦρτε τὸ βράδι, πῆγε στὸ κλουμπ τῆς ἀριστοκρατίας. Μέσα στὸ μεγάλο καὶ βαθεῖον σαλόνι

μέσα της και τόση ζέση, σαν καθετί που περνάει μέσα απ' την καρδιά μας πριν φτάση στην άκρη τής πέννας. Ήθελαν μερικοί τή μετάφραση αυτή περισσότερο πιστή στο στίχο και στο ύφος του ποιητή. Και ίσως δέν είχαν άδικο. Μά ο Ζουφρές, διαλέγοντας τόν έθνικό μας στίχο και προσπαθώντας να ξελαγαρίση τή δύσκολη έκφραση του Δάντε σε κάποια δημοτική απλότητα, δίνοντας έτσι τό ξερό σχόλιο μαζί με τή μετάφραση, όπως εΐτανε τό σχέδιό του, θέλησε να κάμη τό μεγαλοφάνταστο ποίημα του Δάντε κοινό κτήμα του κόσμου, όχι μονάχα απόλαψη των σοφών και των γραμματανηρώπων. Ή βαθεία δημοκρατική του ψυχή με τέτοιο πάθο καταπιάστηκε τό δύσκολο έργο. Και πόσο πέτυχε, τό δείχνει ή αγάπη του κόσμου στη μετάφραση αυτή, ή ανυπομονησία κάθε λογής ανθρώπων για τό τελειωμά της, ή αγάπη που κίνησε απ' τήν πρώτη άρχή τό ποίημα του Δάντε ανάμεσα σε κύκλους, που ποτέ δέν απέφασσαν να τό διαβάσουν. Μπροστά στο αποτέλεσμα αυτό κάθε κριτική υποχωρεί. Γιατί τί ωφελούνε, όσο σοφά κι' όσο καλοδουλεμένα κι' αν είναι, μεταφράσματα ξερά, παγωμένα, χωρίς κανένα παλμό ζωής και αγάπης, τής τέχνης αποπαΐδια; Γιατί ή αλήθινή τέχνη απ' τή ζωή πηγάζει κι' απ' τή ζωή τρέφεται. Κάθε άλλο είναι παραμύθι. Και ο νέος αυτός, που παραιτούσε για μία στιγμή τό φως και τή χαρά τής ζωής, για να χωθή στους σκοτεινούς κύκλους τής Κόλασης, έφερε τή δική του ζωή στα σκοτεινά τάρταρα, για να ξαναθερμάνη μ' αυτήν τά βασανισμένα κορμιά και να ξαναφέρει στη γή τόν πόνο τους, με τή δική του τή γλώσσα, όπως τόν έφερε μία φορά ο μεγάλος Φλωρεντινός. Για να τό καταφέρει αυτό—όσο κι' αν τό κατάφερε—γνωρίστηκε με τά πρόσωπα και τά πράματα του καταχθονίου κόσμου, όχι σαν ξερός σχολιαστής, μά σαν αισθαντικός άνθρωπος. Απ' τόν βασανισμένο κόσμο των ρικτών κύκλων δέν εΐτανε πρόσωπο που του εΐτανε άγνωστο, σε βάθος και πλάτος. Και γνώρισε τήν Κόλαση καλύτερα απ' τό σπίτι του. Έτσι ανθρώπινα γνωρισμένος με τόν κόσμο του Δάντε, που ξανάφερε στους στίχους του, συχνά είχε ένα χαμόγελο ειρωνικό για τήν ξερή σοφία των σχολιαστών, που ζητάνε άνώπαρχτα σύμβολα και φανταστικές άλληγορίες εκεί που δέν είναι άλλο παρά ανθρώπινη ζωή και ανθρώπινος πόνος. Αν φανή ποτέ τό άτέλειωτο σχόλιο, που τώρα τελευταία άρχινησε να γράφω για τή Θεία Κωμωδία, τό

σχόλιο που εύτύχησα νακούσω σε μακρινές κουβέντες απ' τή χείλη του, ο νέος ποιητής θα φανερωθή με όλο τό ελεύθερο και φωτεινό πνεύμα του, που τόσο άπλετα είχε φανερώσει ο λιγόζωος. Και θα είμαι εύτυχημένος, αν συμμαζεύοντας τά σκόρπια χειρόγραφα του, μπορέσω να δώσω μία μέρα άρτια τήν «Κόλαση» του, που ή σκληρή Μοΐρα δέν τόν άφισε να μάς τή χαρίση, όπως τήν ώνειρεύτηκε. Εΐτανε όμως γραφτό στις τελευταίες του ήμέρες ο άμοιρος νέος να ζήσει ή ίδιος τήν Κόλαση, που ζωγράφισε επάνω στα χνάκια του μεγάλου ποιητή και να με κάμη συχνά να ψιθυρίσω άπάνω στο κρεβάτι τής αγωνίας του, πνίγοντας τά δάκρυά μου, τόν δαντικό στίχο :

Francesca i tuoi martiri a lacrimar mi fano.

Οι γυναίκοι της Φλωρεντίας, βλέποντας να διαβαίνει τόν Δάντε, μαύρον και ξερακιανό, λέγανε άναμεταξύ τους : «Βλέπεις αυτόν τόν μαύρον άνθρωπο; Αυτός είναι που κατεβαίνει στην Κόλαση και μάς φέρνει τά νέα των κολασμένων». Βλέποντας τό ξανθό, γελαστό πρόσωπο του μεταφραστή του, κανένας δέ θάλεγε πως έρχεται από τήν Κόλαση. Μά αν ο άμοιρος νέος ξαναγύριζε στη ζωή, ξεφεύγοντας τά σπαραχτικά νύχια τής άγριας άρρώστειας, θα μπορούσε να καυχηθώ πως αναβαίνει απ' τόν σκληρότερο κύκλο τής Κόλασης. Τόσο άγρια τόν άπαρηθήκε ή ζωή και τόσο σκληρά τόν έπαίδεψε ο θάνατος.

*

Ίσως γιατί πολύ αγάπησε τή ζωή και πολύ καταφρόνησε τό θάνατο. Ποιος ξέρει αν τό άσκητικό πνεύμα, παίρνοντας τή χαρά και τήν απόλαψη για άμαρτία, δέν έφτασε στο μαύρο συμπέρασμα απ' τήν σκληρήν ειρωνεία με τήν όποιαν ή Μοΐρα κολάζει κάθε εύτυχία στον κόσμο αυτό, πληρώνοντας τά γέλια με τά δάκρυα, και τή χαρά με τή θλίψη; Είναι μία πικρή αλήθεια. Και ή αλήθεια αυτή δέν ξεφεύγει τή μαντική δύναμη των ευγενικών ψυχών. Όποιος γνώρισε τόν λιγόζωο ποιητή σαν άνθρωπο είχε μπροστά του τή ζωντανότερη εικόνα τής τρελλής αϊσιοδοξίας. Ενέργειας, αγάπης, λόγια, όρμες, κινήματα, όλα του έπλεαν μέσα σ' ένα φως οπμιισμού. Τίποτε δέν τόν σταματούσε και δέν τό φοβόζε. Ήθελε ναδεικση τό ποτήρι τής ζωής ως στην τελευταία του σταλαματιά. Ή ζωή του πλέχτηκε μέσα σε τρέλλες, παρατιμο-

νιές, κινδύνους, παραρρίες, θυσίες. Γύρευε τις τρικυμίες και προκαλούσε τις θύελλες. Μέσα στα εϊκαιοχτώ του χρόνια, αγαπώντας, ταξιδεύοντας, άφηφώντας κινδύνους και καταλαλιές, πάντα όμως με τό μέτωπο ψηλά, με τήν ψυχή φωτισμένη απ' τήν τιμή και τήν ειλικρίνεια, τρέχοντας πάντα, άνήσυχος, ακούρατος, άχόρταστος, σπρώχοντας τόν έαυτό του από δημιουργία σε καταστροφή, έζησε όσο δέν ζούνε άλλοι μέσα σ' έναν αιώνα. Έτσι συχνά ή αϊσιοδοξία και τό θάρρος του μάς ξάφνιζε. Μά μπορεί τάχα να τό πή κανένας έτούτο αϊσιοδοξία; Άλλοίμνο. Πολύ φοβούμαι πως δέν εΐτανε παρά ή όρμη που γεννάει ή αντίδραση απ' τή βαθύτερη σκέψη. Εΐπα παραπάνω πως ή πεσσιμιστική αλήθεια δέν ξεφεύγει τή μαντική δύναμη των ευγενικών ψυχών. Όπου είναι σκέψη είναι πεσσιμισμός. Και δέν μπορεί να είναι άλλως. Έτσι πολύ συχνά έκεινο που φαίνεται πως πηγάζει από τήν πλατύτερη αϊσιοδοξία δέν είναι παρά τό άνθισμα του βαθύτερου πεσσιμισμού. Κ' έτσι κάποτε τόσο σφιχτότερα άγκαλιάζομε τή ζωή και τόσο τρελλότερα τή φιλούμε στα χείλια, όσο περισσότερο νοιώθουμε τή ματαιότητα της και όσο καθαρότερα βλέπομε τό σκοτάδι της. Πολύ φοβούμαι πως μία τέτοια τραγική μορφή είχε ή αϊσιοδοξία του ανθρώπου. Έκει που παρουσιάζεται ή σκέψη του ποιητή, εκεί φανεώνεται τό βάθος τής ψυχής του. Και γι' αυτό μέσα στα λίγα έργα που μάς άφισε ο λιγόζωος τεχνίτης, πέρα-πέρα φανεώνεται στα στοχαστικά μάτια ή παχεια, μαύρη γραμμή.

Τι αντίθεση αλήθεια κάποτε του ανθρώπου με τόν ποιητή, μά και τί κριμονία στο βαθύτερο άντικρυσμα!

*

Μέσα στους λίγους στίχους του νέου ποιητή που δημοσίεψε ο «Νουμάς» δέ βροντάνε τά κύμβαλα τής χαρής, που συνόδευαν τή ζωή του, ούτε ζεσπναι τό γέλιο, τό άφρόντιστο, τό πλατύ γέλιο τής ευθυμίας τής άξενιαστικής, που άνηχοϋσε στο πέρασμα του. Έκει βασιλεύει τό χαμόγελο τό πικρό και ή παραπονεμένη ειρωνεία. Το σχέδιό του τό άτελείωτο—άτελείωτα όλα σαν τή ζωή του—να παραδήση τούς μύθους του Αϊώπου, έβγαίνε από μία βαθύτερη αντιμετώπιση τής ζωής. Οι μύθοι όλου του κόσμου, στηριγμένοι άπάνω σε μία συνθηματική φιλοσοφία τής ζωής, τελειώνουν παντα σ' ένα επι-

του κλομπ, άντάμωσε άνάμεσα από άλλα προσώπατα, έναν κάποιο άξιοματικό απόστρατο τόν κύριο Φλίτς, που λεγε άμορφα λόγια, παίχτης, κι' όπως λένε στη Γαλλία ένας που κανε μεγάλα κανκάν.

— Αλήθεια, φώναζε στη μέση τής κουβέντας, μια γνώριμη κυρία πέρασε τις άλλες από εδώ, και μου παράγγειλε να σας ειπω τά χαιρετίσματά της.

— Ποιά είναι;

— Η κυρία Στελτσίνσκη.

— Δέν ξέρω καμιά με τέτοιο όνομα.

— Τή γνωρίσατε δεσποινίδα. Είναι από τή φαιμελιά του Βερετιέφφ, Ναντέζντα Αλεξέβνα. Ο άντρας της υπερεταίε στού διοικητή μας. Πρέπει να τόν ζέρετε: ένας μικρόμυκλος με μουστάκια. Άρπαζε εκεί μια όμορφη κοπέλα και ένα θησαυρό.

— Μπα! τόν πήρε λοιπόν; που πάει;

— Στην Πετρούπολη. Μου ειπε να σου θυμίσω κάποιο ρητό βγαλμένο μέσα από κουφέτο. Τι θέλει να ειπή αυτό;

— Ω, εΐτανε κάποιο άστείο. Και ο άδερφός της που βρίσκειται;

— Ο Πέτρος άσχημα! άσχημα! Και ο κύριος Φλίτς σήκωσε στον ούρανό τά μικρά του μάτια άλεπούς, κι' άνάστέναζε. Είναι ένας άνθρωπος χα-

μένος. Ξανάπεσε στις τρέλλες του. Δέν ξέρει κανείς τί άπόγεινε. Μπορεί νακλούθησε κάποια Μποεμίδα. Κείνο που είναι βέβαια, είναι πως δέ βρίσκειται πια στο νομό.

— Και ο γέρο Ίπατόφφ; Κάθεται πάντα στο σπίτι του στην έξοχή;

— Κείνος ο περίεργος; βέβαια. Αλήθεια, γιατί δέν έπηρες τή γυναικαδέφνη του; Μιλάνε για σας τώρα πολύ, και για κείνη...

Τήν ίδια στιγμή κάποιος πρότεινε στο Φλίτς μια παρτίδα στα χαρτιά, και ή κουβέντα τελείωσε εκεί.

Ο Άστακόφφ λογαρίαζε να γυρίση σπίτι του, όταν ένας άποσταλμένος ήρθε από τό σταρόστα του Σάσοβο για να τού φέρη τήν ειδήση, πως έζη σπίτι του χωριού καταχλαστήκανε από πυρκαγιά. Αποφάσισε να πάη στο χωριό. Έπειτα από τή χώρα ως τήν ιδιοκτησία του τούτη δέν εΐτανε περισσότερο από εξήντα βέρστια. Ο Άστακόφφ έφτασε τήν άλλη μέρα τό βράδι στο μικρό άρχοντικό σπίτι, που τό ξέρει ο άναγνώστης, και πήγε άμέσως στον τόπο τής πυρκαγιάς: μια γριά άναψε στο διάβα του ένα κερί κάτω από τήν κοιλιά τής γελάδας της για να τήν προστατέψη από τό κακό μάτι.

Σαν ζέσπασε τό θυμό του στη ραχη του ένοχου, ο Άστακόφφ πήρε τά μέτρα του για τή διόρθωση του χαλασμού. Τούτο τόν κράτησε άσκοληκόμενος ως τό γιόμα τής άλλης μέρας. Τότες άποφάσισε, ύστερα από κάποια άθισλή, να ξαναϊδή τήν Ίπατόφφα. Δέ θαν τό πεθύμας αν ο Φλίτς δέν του λεγε για τή ρευγάλα τής Ναντέζντας: φοβότανε να τήν άναταμόση; μά δέν τόν πείραζε να ξαναϊδή τή Μαρία.

Όπως και στη πρώτη του βίζιτα, ο Άστακόφφ βρήκε τόν Ίπατόφφ να παίξη τις νταμες με τήν ψυχή τής τσέπης. Ο γέρος του δείξε τήν ίδια χαρά για τόν πηγάμο του. Μά τό πρόσωπο του εΐτανε συλλογισμένο, και τά λόγια του δέν έβγαίνανε άφρονα και με τήν ίδια εύκολία.

— Όλοι οι δικόι σας είναι καλά; ρώτησε ο Άστακόφφ παίρνοντας ένα καθισμα.

— Καλά δόξα στο θεό: σας εύχαριστώ πολύ. Η Μαρία μόνο δέν είναι: τέλεια... Συνηθάει να μένη στην κάμαρα της.

— Μήπως έκρυσόγησε;

— Όχι, είναι καλλιο από... Μά κατεβαίνει για τό τσαί.

— Και τί κανε; ο Γέγκορ Καπίτονιτς;

— Α! ο Γέγκορ Καπίτονιτς είναι του θανατά-

μύθιο της ρουτίνας, καλοδεχούμενο απ' τή στερεότυπη φιλοσοφία και τήν ήθική των λαών. Ο Ζουφρές αναποδογυρίζοντας τους μύθους αυτούς, σπάζοντας με άφελεια γελαστή, τις «παλιές αξίες», έφτανε στο έπιμύθιο το παράξενο, το απροσδόκητο, το έπιμύθιο που ταραίζει και ξαφνίζει. Αιώνες άλλωστε είπαν και ξαναείπαν το παραμύθι του μερμηγκιού και του τζιτζικα και καυκνίσανε τήν είρω-νεία της τεμπελιάς για τον άξενιοαστο ψάλτη. Ο Ζουφρές ήρθε ναπολογηθή για τον τραγουδιστή και να κηρύξει σε δυό γελαστούς στίχους το δόγμα πως «κανένας σκοπός δεν άζει καμμιά προσπάθεια».

... Έρθε χειμώνας κρύο,
Τό χόνι τους εκέπασε και φέρσαν κ' οι δυό.

Έτσι στην παρωδία του «Κουνοπιού και του Βουδαλιού», το βουδάκι, που περιφρονεί το κουνούπι καθισμένο στο κέρατό του, όταν το μικρό περιφρονημένο ζωύφι χώνεται μέσα στ' ατί του, τρελλαινείται απ' το κακό του. Έτσι στην «Καβουρομήνα και τον γιό της», όταν η μάνα του τον αποπαίρνει για το στραβό περπάτημά του, ο μικρός κάβουρας, με πικρότατη φιλοσοφία της αποκρίνεται:

— Σ' αυτά τα χρόνια, άπάντησεν ο γιός, καλή μου μάνα,
Όσο ίσια περπατήσανε δεν είδον προκοπή.

Μά κι' από τους άλλους στίχους του άμοιρου ποιητή ή ίδια πικρή φιλοσοφία ξεφεύγει, γλυκειά πάντα σάν εωδιασμένο θυμάμα. Και είναι παράξενο μάλιστα πως, σάν ένα πικρό προαίσθημα του πρώιμου γαμού του, βασανίζει πάντα τή σκέψη του ποιητή. Ξαναδιαβάζοντας τώρα τους στίχους αυτούς ξεχωρίζω με πόνο τή βαθειά αυτή μελαγχολία, που τόσο λίγο ναιρίαζε με τή ζωή του και τόσο τήν έκαμε να ταιριάση ο θάνατός του. Άκόμα περισσότερο με ταραίζει το παράξενο φαινόμενο, γνωρίζοντας βαθειά τον άνθρωπο. Γιατί μονάχα ύποκριτης και ψεύτης δεν ήταν ο άμοιρος φίλος. Η ειλικρίνεια ήτανε περήλινα θρονιασμένη μέσα στην ψυχή του. Κανένας νυλειαντισμός δεν τον έσπρωχνε σε ψεύτικες μιμητικές λύπες. Ίσως-ίσως δεν είχε και καθαρή συνείδηση της μελαγχολίας και του πεσσιμισμού του, αυτός που άθωα έπείραζε το φίλο μας Πορφύρα, λέγοντάς τον κλαψιχρή. Η μελαγχολία του ήτανε ύποσυνείδητη και χωρίς να το κχταλαβαίνει, νομίζοντας πως γελασε, έκλαιε ο ίδιος.

Έτσι λέει στα δέντρα :

ή γυναίκα του πέθανε.

- Η Ματρόνα Μαρκόβνα ;
- Πέθανε σε μιιά ήμέρα, από χολέρα. Δέ μπορείτε πιά να τονε γνωρήσατε. Άλλαξε τόσο, άχάμνηνε τόσο ! Χωρίς τή Ματρόνα Μαρκόβνα, λέει, ή ζωή μου είναι ένα φόρτωμα. Θέλω να πεθαινω, λέει, και εύχαριστώ το θεό, γιατί δεν το πιθυμώ πιά να ζήσω». Και ο δόλιος άνθρωπος είναι του θανατξ.
- Κακόμοιρε Γέγκορ Καπίτονιτς ! είπε ο Άστακόφφ.
- Είμαστε όλοι κακόμοιροι, είπε ή ψυχή της τσίπης. Όλοι σωπάσανε.
- Η γειτόνισσα σας, όπως άκουσα να λένε, παντρεύτηκε είπε ο Άστακόφφ κοκκινίζοντας λαφρυά.
- Ναι, παντρεύτηκε, και έφυγε τώρα.
- Για τήν Πετρούπολη ;
- Για τήν πρωτεύουσα τήν Πετρούπολη.
- Η Μαρία Παυλίβνα θά λυτήθηκε πολύ. Φαινότανε τόσο στενές φιλενάδες.
- Βέβαια τήν πιθυμώ πολύ, μά όσο για τή φίλια τους θά σας είπω, κύριε, πως ή φίλια των κοπελώνε είναι άκόμη λιγώτερο σταθερή από τή φίλια των άντρων. Άγαπώνται όσο βλέπονται, κ' ύστερα... Θυμάσα. τόνομα μου ; πως με λένε ;

Με τάσημένα δάκρυα τους θάρθουνε να σας ράνουν
Αύγουλες άπριλιάτικες τα φύλλα σας ξανά.
Καινούρια πάλι θάρθουνε πουλιά να σας τρελλάνουν
Και με τραγούδια έρωτικά να χτίσουνε φωλιά.

Άφήστε έμέ να κλαίγουμε που δε θε νήρθη πάλι
Νά με στολίση ή Άνοιξη, μά ή βαρυχειμωνιά
Τήν κή' έλπίδα μου κάψε κι' ο πόνος, γάλε άγάλι,
Σάν το σαράκι έμάρανε τή μαύρη μου καρδιά.

Και πάλι στον όμορφότατον εκείνο μύθο του «Γέρου και του Χάροντα» τί βαθειά θλίψη, μέσα στην είρωνεία μιιά θλίψη που γίνεται τώρα τραγικό προαίσθημα :

Μου κάνεις το ρομαντικό, βρέ γέρο κοκαλιάρη
Με πήρες, όπως φάνεται, για χάρο σκουπιδιάρη.

Έγώ δέν είμαι Χάροντας καλός, ψυχοποιιάρης,
Είμαι λεβέντης και περνώ τους κίμπους καθαλιάρης
Παλαίω με λιοντόκαρδους κι' άρπάζω όμορφονίες.

Πάλαιψε αλήθεια και τον νίκησε ! Μά και τί όμορφη και τί έλληνική αντίληψη του Χάρου. Ο νέος αυτός με τή φράγκικη καταγωγή του, ήτανε ρωμικός ως το κόκαλο, θρεμένος στη ρωμαϊκή ζωή, θρεμένος στη μελέτη των αρχαίων, που τους διάβαζε σε κλασικές ίταλικές μετάφρασεις, βαφτισμένος μέσα στις καθαρές πηγές των δημοτικών μας τραγουδιών. Μέσα σ' ένα τετραδίό του βρίσκω μιιά παραλλαγή ενός στίχου απ' το παραπάνω ποίημα, που δείχνει περισσότερο από κάθε λόγο, τή ρωμαϊκή ψυχή του :

Δέν είμαι Χάρος φράγκικος, δειλός και κοκαλιάρης.

Ποιός ξέρει, άν, νοιώθοντας το φτάσιμό του, δεν ήθελε με τή βαθειά του καλαισθησία, να όμορφήνη τον άσχημο θεό, τρομάζοντας να τον άγνικρύση στη φριχτή του αλήθεια !

Ένας στίχος ως τόσο δεν είναι του λιγώζου ποιητή που να μην πνήη το προαίσθημα του θανάτου. Άδειάζοντας το χρυσό ποτήρι της αγάπης, που τούδωκαν τα χέρια της αγαπημένης του, τελειώνει με τα πικρά τούτα λόγια :

Και πάλι σούπα : Δώσε μου κ' ή δίψα μου δε σβύνει,
Άς είναι κι' απ' το δεύτερο, άψύτερο πολύ...
Και μούδωσες το θανατο μες σε χρυσό ποτήρι
— Μ' αυτό μονάχα ή δίψα σου, μου είπες, θά σβυστή.

Ποιός ξέρει άν μέσα στο χρυσό αυτό ποτήρι της αγάπης δεν ήπιεν αλήθεια το θάνατο ο ποιητής. Είτανε μιιά τραγική αγάπη ή αγάπη αυτή της μι-

κρής Πειραιώτισσας. Πόσες λαχτάρες, άγρόπνιες και πίκρες τον πότισε. Και πόσες φορές ή εύθυμία και ή χαρά κ' ή ενέργεια του, δεν ήτανε γι' αυτόν άγώνες μιιάς άπελπισμένης ψυχής και προσωπίδες ενός βαθύτατου πόνου !

Έχω στα χέρια μου ένα όμορφο λεύκωμα, γεμάτο στίχους, αφιερωμένο στην αγάπη του. Το λεύκωμα αυτό σε μιιάν άγρια πατρική επέμβαση ξαναγύρισε στα χέρια του ποιητή. Θά είτανε εύλαθητική πράξη να ξαναγυρίση στα χέρια της κόρης, που μυστικά ίσως τον κλαίει τώρα. Μέσα στο λεύκωμα αυτό είναι: μιιά συγκινητική αφιέρωση, γραμμένη γαλλικά, για τήν κόρην αυτή που τήν αγάπησε με το πείσιμο των φύλλων. Μεταφράζω λίγες γραμμές.

Συλλογίζομαι πάντα τον έρωτά μου, που γεννήθημε στη συνεφισμένη εποχή, που πέφτουν τα φύλλα κι' ο χειμώνας στέλνει το σταχί χυνόπωρο, για να κηρύξη το θάνατο και τήν άπείλοια.

» Φοβάμαι μήπως τα όνειρα μου κ' οι έλπίδες μου μαδησουν σάν τα φύλλα... Και τότε δε θα ξανάρθη πιά για μένα ή γλυκειά άνοιξη κι' ο πρόσωνος άθισμένος Άπριλίου.

» Και τότε θα ζήσω νεκρός, περιμένοντας το θάνατο.

» Σε παρακαλώ, Ά... , άν ή τύχη φανή σκληρή σ' έμένα, σεβάσου τα περασμένα, μη σκίσης τις σελίδες αυτές, σεβάσου τους νεκρούς».

(Άπριλίου 1905)

Κ' έτσι έγινε. Μαζί με τα φύλλα του χυνόπωρου έφυγε στο χώμα ή ζωή του ποιητή κι' ο Άπριλίου, που θα ξανάρθη, θα μαδήση τα ρόδα του άπάνω στον πικρό του τάφο.

Έκεινη, που, δίνοντας του το χρυσό ποτήρι της αγάπης, τον πότισε θέλησε το θανατικό φαρμάκι, άς μην άφίση έρημο ποτέ από λουλούδια κι' από δάκρυα το αγαπημένο το μνήμα. Μαζί με τα δάκρυα της δυστυχισμένης μητέρας του, άς τρέξουν κρυφά, άν είναι άγνά και τίμια, τα δικά της... Είναι: μιιά παρηγοριά για τους νεκρούς. Και είναι τα δάκρυά μας.

Μάταια λόγια, που δε θα τάκούσης, αγαπημένε μου φίλε. Ο πόνος μας σταματάει άπάνω στο ψυχρό χώμα και ή φωνή μας πνίγεται πριν φτάση στα βάθη της γής. Τα δάκρυα ξαναγυρίζουν στην ψυχή μας. Έσύ δέν είσαι πλέον. Έτσι σκληρά σε

- Άληθινά.
- Όπως έχω τήν τιμή να σας το λέω. Χάρη λόγου, ή Ναντίζντα Άλεξέβνα, από τον καιρό που έφυγε, δε μιιά έγραψε ούτε ένα γραμματάκι. Κι' ωστόσο πόσες φορές δεν τάρκίστηκε στο θεό ;
- Είναι καιρός που φυγε ;
- Περισσότερο από έξη βδομάδες. Άπό τήν έλλη μέρα του γάμου της, έφυγε γλήγορα-γλήγορα, με τρόπο παράξενο.
- Λένε ακόμα πως ο άδερφός της δεν είναι εδώ ;
- Βέβαια, δεν είναι πιά εδώ. Είναι άνθρωπος της χώρας. Μπάς και μένουνε πολύν καιρόν στη έξοχή.
- Και δεν ζήτησε καθόλου που έπήγε ;
- Δεν ξέρω.
- Έκαμε σάν τήν μαίμου, είπε ο Μποντριακόφφ. Σάν έφαγε το καρύδι πέταξε το τσούφι του.
- Σωστά, είπε ο Ίπατόφφ, έφαγε το καρύδι και πέταξε το τσούφι. Και σεις ο ίδιος, Βλαδίμηρε Σέργκεβιτς, τί καλά κάματε όλο τούτον το καιρό ; πρόστεσε ο γέρος πασαίζοντας να χαμογελάση.
- Ο Άστακόφφ δηγήθηκε κάποιες λεπτομέρειες. Μά ο Ίπατόφφ, που ή στάση του πρόδινε μιιάν άνησυχία άσυνήθιστη, τον δέικαψε ξαφνικά.
- Μά θε μου, γιατί λοιπόν ή Μάσσα δεν έρχε-

ται καθόλου ; Ίβάν Ίλίτς, πήγαινε να τήν κράρη. Πές της.. ξέρεις...
Ο Μποντριακόφφ έβγήκε μιιά στιγμή από τήν κάμαρα και ξαναγύρισε λέγοντας πως ή Μαρία Παυλίβνα τον άκλούθαε.
— Πονάει το κεφάλι της πάντα ; ρώτησε ο γέρος με χαμηλή φωνή.
Ναι, είπε.
Η πόρτα άνοιξε, και ή Μαρία παρουσιάστηκε. Ο Άστακόφφ σηκώθηκε για να τή χαιρετήση κ' έμεινε ακίνητος από ξάφνιασμα, τόσο άλλαξε από τον καιρό που είχε να τήν ιδή. Το χρώμα ξαφανίστηκε από τα μάγουλα της τ' άχαμνισμένα, ένας μκύρος γύρος περιτριγύριζε τα μάτια της, και τα χείλια της σφιγγότανε σε κλείσιμο πικρό. Όλο της το πρόσωπο, θλιμμένο και σκοτεινό φαινότανε απολιθωμένο. Σήκωσε τα μάτια στον Άστακόφφ. Δεν είχανε ούτε λάμψη πιά ούτε βλέμα.
— Πως είσαι ; τή ρώτησε ο Ίπατόφφ.
— Είμαι πολύ καλά, άποκρίθηκε καθίζοντας στο τραπέζι όπου είτανε στημένο το σαμοβάρι.
Η βραδεία είτανε για τον Άστακόφφ μακρυά, και λίγο εύχάριστη: κανένας δεν είχε όρεξη ή κουβέντα έπαιρνε σε κάθε στιγμή μελαχολικό γύρισμα.

πρόδωκεν ἡ ζωὴ κ' ἔτσι ἄγρια σ' ἐκδικήθηκε ὁ θάνατος. Ἐσὺ δὲ; εἶσαι, γλυκὲ μου ἀδερφέ. Δὲν θά μ' ἀξαναίδη πιά τὸ νέο φεγγάρι στὴ μακρυνὴ ἀκροθαλασσιὰ.

Ποτέ, ποτέ. Δὲ θά ρανῆς πιά ἀπ' τὸν ἔρημο δρόμο, βιαστικὸς νὰ μ' ἀπαντήσης. Κι' ὅταν ἔρθω ἐγὼ στὸ δρόμο πού πῆρες δὲ θά σέ ξανάβρω.

Ποτέ, ποτέ. Ἀπάνω στὸ κρεβάτι τῆς ἀγωνίας σου, μέσα στὴν ἄγρια μπόρα πού παράδερνε τὸ λογικὸ σου, ἓνα εἰρηνικὸ φῶς χύθηκα ἄξαφνα στὰ γαλανὰ σου μάτια. Ἀπλωσες τὸ τρεμάμενο χέρι σου, μοῦ χαϊδεύεις τὸ πρόσωπό μου καὶ μὲ τράβηξες κοντά σου, κινώντας τὰ χεῖλιά σου σὰ διψασμένα.

Μοῦδωκες ἓνα μεγάλο, ἀτέλειωτο φιλί. Ὅλη ἡ φλόγα τῆς ζωῆς σου ἔκαιε στὰ πυρωμένα σου χεῖλια. Εἶτανε τὸ τελευταῖο. Καὶ εἶτανε τὸ πρῶτο.

Φρεατίδα 4. XII. 906.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

Τὸ λησμοβοτάνι τοῦ βουνοῦ
Καὶ τῆς Ἄρηνης τὸ νερὸ
Δόσε του, Ἀγάπη, δόσε το ἄλλουνοῦ,
Νὰ λησμονήσει κάποιον του νεκροῦ.

Τοῦ Παρνασοῦ ἓνα εἶναι βοτάνι
Καὶ ἐκεῖνο μόνο ἐκεῖ παντοτεινὰ
Θωρῶ νάνθη, κι ἀμάραντα νὰ κάνει
Τὰ περασμένα ὡς νᾶναι τωρινὰ.

Κ' ἓνα νεράκι, πού ὄσοι πίνουν
Δὲ λησμονοῦν, ποτὲς δὲ λησμονοῦν,
Καὶ ἀπ' τῆς ψυχῆς τὰ μάτια δάκρυα χύνουν
Γιὰ τίς ψυχῆς πού ἐκεῖθεν περνοῦν.

Τέτοιους ἀνδρὸς συνάζω, ἓνα στεφάνι
Νὰ πλέξω σὶν Παρθένο τὸ Ναό,
Καὶ δάκρυο τέτιο, νὰν τὸν ράνει
Τῆς Τέχνης τῆς μεγάλης τὸ Θεό:

Τὸν Ἄνθρωπο, τὸν Ἄνθρωπο, πού ἐκεῖ
Στήνει ἀγαλμα Θεοῦ παντοτεινοῦ,
Λευκοὶ ἀγγελοὶ του φίλοι πιστικοί,
Πού κελαιδοῦν σὰ χιόνια τοῦ βουνοῦ.

Στὰ χιόνια, τοῦ μαρμάρου χιόνια,
Καὶ λούλουδα—ὄλα πέτρινα λουλούδια—

— Ἀκούτε; εἶπε ὁ Ἰπατόφφ τεντώνοντας τ' αὐτιά στὸ μούγκρισμα τ' ἀγέρα· ἀκούτε τί σκοπὸ μ' ἀξαναίδη; Ἄ! πᾶσι τὸ καλοκαίρι· τὸ χυνόπωρο διαβῆκε τὸ ἴδιο καὶ νὰ ὁ χειμῶνας πού ἤρτε. Σὲ λίγο θά χωθοῦμε κάτου ἀπ' τὰ χιόνια, καὶ ὁ θεὸς ἀξαναίδη νὰ γείνη τούτο τὸ γληγορότερο. Γιατί τώρα, ναβγῆ κανεὶς στὸν κῆπο τὸν πιάνη λύπηση. Εἶναι ριμένα ὄλα. Τὰ κλαδιὰ τριζοβολᾶνε σὰν κοκκάλες. Καὶ οἱ ὄμορφες μέρες περᾶσανε,

— Περᾶσανε, εἶπε κι' ὁ Μποντριακόφφ.

Ἡ Μαρία σταύρωσε σιωπηλὰ τὰ χεῖρια καὶ κοίταξε ἀπὸ τὸ παραθύρι.

— Μὰ ὁ θεὸς εἶναι καλὸς, ξανάειπε ὁ Ἰπατόφφ, θά ξαναγυρίσουνε. Κανένας δὲν τοῦ ἀποκρίθηκε.

— Θυμώσαστε, εἶπε ὁ Ἀστακόφφ, πῶς τραγουδάγανε ἐδῶ;

— Θυμώσαστε, θυμώσαστε, εἶπε ὁ Ἰπατόφφ. Ὅχι, πρέπει καλύτερα νὰ μὴν τὰ θυμᾶται κανένας.

— Γιατί δὲν τραγουδάτε ἀκόμα; εἶπε ὁ Ἀστακόφφ γυρίζοντας κατὰ τὴ Μαρία· ἔχετε τόσο ὄμορφη φωνή!

Κεῖνη δὲν τοῦ ἀποκρίθηκε.

— Πῶς εἶναι ἡ κυρία μητέρα σας; εἶπε στὸν Ἰπατόφφ ὁ Ἀστακόφφ, πού δὲν ἤξερε πιά πῶς νὰ

Πού ζοῦνε ζοῦν αἰῶνια αἰῶνια,
Σὰν τοῦ Τραγουδιστῆ κάποια τραγούδια,
Τἀνείπωτά του τὰ Τραγούδια.

Σπέτες 30 11. 1906

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΕΡΓΙΑΛΙΤΗΣ

Γιὰ μιὰ φιλολογία καθὼς ἡ δική μας, ὅπου τὰ ποιήματα καὶ τὰ πεζογραφήματα πολλῶν νέων μαζι, εἶναι τὰ ἴδια σὰ νὰ τᾶγραψεν ἓνας ἄνθρωπος, καὶ πολλὰ ἔργα πού τὰ γράφει ἓνας εἶναι διαφορετικὰ σὰ νὰ τᾶγραψαν πολλοί.

Γιὰ φιλολογία ὅπου δὲν ἀναζητοῦμε ἀκόμη τὸ εἶδος, ἐκεῖνο τὸ ἓνα, τὸ ὁμοίμορφο, τὸ σχηματισμένο, πού λειτουργεῖ κατὰ τὸν τρόπο του καὶ συλλογίζεται γελάει καὶ κλαίει κατὰ τὸν τρόπο. Γιὰ φιλολογία πού συχνὰ τὸ ποίημα καὶ τὸ πεζογραφεῖμα ὑποφέρουν ἀπὸ τὸν πυρετὸ τοῦ λυρισμοῦ καὶ τῆς τεχνοτροπίας, γι' αὐτὸ καὶ μοῦ παραστολιζονται, πολὺ μοῦ παραστολιζονται σὰν ἐπαρχιώτες μὲ δαχτυλίδια καὶ καδένες.

Γιὰ φιλολογία ὀρηκτικὴ καὶ νέα τέλος πάντων πού δὲν ἀνοίξεν ὄλα τὰ παράθυρα πρὸς τὸ φῶς—ὁ ἄτυχος νέος πού χάσαμε, ἀπ' τίς στιγμὲς πού δημοσίεψε τὸ πρῶτο του ποίημα, εἶταν φυσιογνωμία. Πιστὸς πρὸς τὸ εἶδος του, μορφὴ σχηματισμένη, χαριτωμένο πνεῦμα πού ξέφυγε πολλὰς τυραννίης σὰ νὰ τίς ἐγέλασε, χαμόγελο σεμνὸ καὶ καθαρὸ, τοξότης καλὸς πού τόξευεν ἔλαφρὰ τὴ γελαστὴ σκέψη του σὰν Ἔρωσ, μᾶς ἔδωκε νὰ γευθοῦμε γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ νερὸ τῆς ἀρχαίας καὶ καθαρῆς πηγῆς πού εἶχε πιῆ. Οἱ τρεῖς μῦθοι στέκονται στὴν Ἀττικὴν αἰθρία, σὰν τὰ τρία γελαστὰ χάλκινα ἀγαλματάκια τῶν σατύρων τοῦ Μουσείου τῆς Νεαπόλεως. Τὸ νεοελληνικὸ στίχο, κᾶπως ἀσυμβίβαστο μὲ τὴ σάτυρα, τὸν εἶχε κεντρίσει μὲ τὸ χυμὸ ἐνός χιουμορ δικοῦ του; κι' ἀπὸ τοὺς λίγους του στίχους πέφτει ἓνα σπάνιο διανοητικὸ ἄθος. Εἶταν σὲ γέλιο του σαρφός.

Z. A. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

κρατήση τὴν κουβέντα.

— Καλὰ, δόξα στὸ θεό, μὲλες τίς κακοσημαδιές. Ἀκόμα καὶ σήμερα ἔκαμε τὸν περίπατό της μέσα στὸ καροτσάκι. Εἶναι, μπορῶ νὰ εἰπῶ, σὰν ἓνα μισοτσακισμένο δέντρο, πού γέρνει στὸ παρακμικρὸ φύσημα τ' ἀγέρα. Καὶ κοιτάχτε, ἓνα ἄλλο δέντρο νέο καὶ δυνατὸ εἶναι κεῖ καταγῆς, καὶ τὸ τσακισμένο δέντρο πάντα ὀρθό. Ἐτσι εἶναι. Ὅσο ἡ ζωὴ τῆς δὲν εἶναι καὶ τόσο ζηλεμένη. Καλὰ λέει καὶ ἡ παροιμία, «Τὰ γεράματα δὲν εἶναι ἡ εὐτυχία».

— Καὶ ἡ νιότη δὲ φέρνει εὐτυχία, πρόσθεσε ἡ Μαρία μισόφωνα.

Ὁ Ἀστακόφφ λογάριζε νὰ γυρίσῃ νὰ κοιμηθῆ στὸ σπῆτι του· μὰ ἡ νύχτα εἶτανε σκοταδερὴ τόσο, πού δὲν ἀποκόπησε νὰ περάσῃ τίς κκοτοπιές μὲ τέτοια σκοτάδια. Τόνε βάλανε στὴν ἴδια κάμαρα ὅπου τρεῖς μῆνες μπροστὰ πέρασε μιὰ τέτοια κακὴ νύχτα μὲ τὴ γειτονιά τοῦ Γέγορ Καπίτονις. «Ρουχονίξει τώρα;» ρώταε μὲ τὸ νοῦ του ὁ Ἀστακόφφ. Καὶ θυμήθηκε τίς διδασχῆς του στὸ δούλο του, κ' ὕστερα τὴ φανερωσιὰ τῆς Μαρίας μέσα στὸν κῆπο. Ζύγωσε στὸ παραθύρι, κι' ἀκούμπησε τὸ κούτελο του στὸ ψυχραμένο γυαλί. Ἡ ἴδια του ἡ ὄψη φαινότανε πῶς τὸν κοίταζε ἀπόξω, τὰ μάτια του χανόντανε μέσα

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΜΙΚΡΟΣ ΠΡΟΛΟΓΟΣ*

Ὁ πρόλογός μου φέτο δὲν μπορεῖ παρά νᾶναι μικρὸς, ἀφοῦ πρόλογος, καὶ κάμποσο μεγάλος, εἶναι ἴδια ἡ Ἀπολογία, πού τὴν ἔγραψα γιὰ τὴ δεύτερη ἐκδοσὴ τοῦ Ταξιδιοῦ μου. Χρωστῶ μόνο στὸν ἀναγνώστη μιὰ ζητησούλα γιὰ τὴ σειρά πού ἀκολούθησα, δημοσιεύοντας ἐδῶ τὴν Ἀπολογία μου. Ὁ τρίτος τόμος Ῥόδα καὶ Μῆλα ἔπρεπε νὰ συνεχίσῃ τὸ Β' στὴ χρονολογία καὶ νὰ μποῦνε μέσα ὄσα δικὰ μου βγήκανε εἴτε σὲ φημερίδες εἴτε σὲ περιοδικὰ εἴτε χωρῖα σὲ φυλλαδοῦλες ἀπὸ τὰ 1900 καὶ κάτω, γιὰτὶ μὲ τὰ 1900 τελειώνει ὁ Β' τόμος. Μὰ ἐπειδὴ τὸ Ταξίδι μου ξαναφάνηκε πέρασῃ στὸ δημόσιο καὶ περὶ πρόλογός του εἶτανε ἡ Ἀπολογία εἶπα πῶς δὲν κάνει νὰ διαβασθῆ ἓνας πρόλογος δυὸ τρία χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ βιβλίον πού προλογίζει, ἄφησε πού κ' ἓνας χρόνος εἶναι πολὺς. Δὲ σταθῆκε ὅμως τρόπος νὰ τυπωθοῦνε μαζὶ Ἀπολογία καὶ Ταξίδι—πρῶτο ἐμπόδιο τὸ μακρὸς τῆς Ἀπολογίας καὶ δεύτερο ἴσως πού τὸ Ταξίδι μου πλάγι πλάγι του δὲ σηκώνει γλωσσολογίης ἢ γραμματικῆς ὅπως τίς βρίσκει κανεὶς, φαρδιὰ πλατιά ξεδιαλυμένες, στὴν Ἀπολογία. Προτίμησα λοιπὸ νὰ γίνῃ ἓνας τόμος μοναχῆ τῆς, καὶ τὸν τόμο μου ἀφτόνε χαρίζω σήμερα στοὺς φίλους μ' ὄλη μου τὴν καρδιά, μὲ τὴν ἴδια πού θά τονε δεχτοῦνε κ' οἱ φίλοι.

Ὁ τέταρτος τόμος Ῥόδα καὶ Μῆλα θά βγῆ στὰ 1907, γιὰ νὰ γλυτώσουμε μιὰ καὶ καλὴ μὲ τὰ παλιά μας κ' ἔτσι νὰ καταπιαστοῦμε πὸ ἤσυχα τὰ μυθιστορήματα καὶ τὴ μεγάλη ρωμαϊκὴ γραμματικὴ μας, πού θά δῶνε τότες τὸ φῶς. Ἡ γλωσσικὴ μας κατάσκη τὸ φέρνει κ' εἶναι μιὰ ιδιαίτερη, μιὰ παράξενη καὶ δύσκολη κατάσταση πού δὲν ἀνταμώνεται συχνὰ σ' ἄλλους τόπους· πρέπει σὺνάμα νὰ κανονίζουμε τὴ γλῶσσα, δηλαδὴ νὰ καταγινόμαστε στὴ γλωσσολογία καὶ νὰ καθιερώσουμε τὴ γραμματικὴ, ἐνῶ θέλομε κ' ἔργα τῆς φιλολογίας, πού θά καθιερώσουνε τὴν ἰδέα. Δυὸ χεῖρια μᾶς χρειάζονται καὶ τὰ δυὸ δεξιὰ. Δεξιὰ καὶ πιδέξια. Πῶς νὰ προφτάσῃ ἓνας ἄθροπος; Μὲ τὴν πομονή, μὲ τὴ θέληση, μὲ τὴν ἀγάπη. Ὄρθη κρίση θέλομε, θέλομε φρόνηση, θέλομε θυσία. Τὸ ἓνα χέρι μᾶς

* Ἀπὸ τὴν «ΔΙΟΛΟΓΙΑ» πού ὕστερ' ἀπὸ λίγες μέρες βγαίνει σὲ βιβλίον.

σὲ μαῦρο πέπλο, κ' ὕστερα ἀπὸ λίγες στιγμὲς μόρεσε νὰ ξεχωρίσῃ στὸ κατκαμαυρὸν οὐρανὸ τὸν ἀνχστερο τὰ κλαδιὰ τῶ δεντρῶνε πού σαλεύανε στὸ ἀδειο, ταραγμένα ἀπκαυ ἀπὸ τὸν ἀγέρα. Σάφνου ὁ Ἀστακόφφ πίστεψε ὅπως ἄλλοτε πῶς ἐγλύστρησε στὴ γῆς μιὰν ἄσπρη μορφή. Δυναμώσε τὴν προσοχὴ του· μὰ μὴ βλέποντας πιά τίποτα, σήκωσε τοὺς ὤμους. «Τί πρᾶμα εἶναι καὶ ἡ φαντασία!» εἶπε μὲ τὸ νοῦ του, καὶ πλάγιασε.

Ἀποκοιμήθηκε γλήγορα· μὰ κούτῃ τὴ φορὰ ἀκόμα θᾶλεγε κανεὶς πῶς δὲν εἶτανε νὰ περάσῃ μιὰν ἤσυχη νύχτα. Μιὰ ἀνακατωμένη ἀντάρα ἀκούστηκε νὰ σηκώνεται μέσα στὸ σπῆτι καὶ τόνε ξύπνησε. Σήκωσε τὸ κεφάλι. Εἶτανε ἀναρθωτες φωνές, καλέσματα, βήματα βιαστικά, πόρτες πού κλείνονταν μ' ὀρηκτῆ. Καὶ νὰ πού ἀκούστηκε ἓνα κλάμα γυναίκειο. Κραυγὲς σηκώνονταν καὶ σκούζανε μέσα στὸν κῆπο. Ἄλλες ἀπόμακρες τοὺς ἀποκρινόνταν. Στὸ σπῆτι ἡ κίνηση μεγάλωνε καὶ γεινότανε πὸ ταραχτικὴ. «Εἶναι κάποια πυρκαγιά!» Αὐτὴ ἡ σκέψη πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ τοῦ Ἀστακόφφ. Τρόμαξε, πήδησε ἀπὸ τὸ κρεβάτι, κ' ἔτρεξε στὸ παραθύρι. Καμὶὰ ἀντιφίγγιση φωτιᾶς δὲ φαινότανε· μὰ μέσα στὸ περιβόλι καὶ κατὰ τὰ μᾶκρια, στίς δεντροσειρές, κάτου ἀπὸ τὰ